

Chris Will • Stichting KunstFort Asperen

Hollandse Waterlinie Erfgoedreeks

FORT bij ASPEREN

HOLLANDSE
WATERLINIE®
LAAT JE VERRASSEN

Boven ♦ Fort Asperen, de Wapenplaats aan de overkant van de Linge en (geheel boven) de vooruitgeschoven post Fort aan de Nieuwe Steeg; alle drie beveligden het Linge-acces.
Rechts ♦ Fort tijdens restauratie zonder gronddekking, 2009.

FORT bij ASPEREN

Hollandse Waterlinie Erfgoedreeks

INHOUD

Inleiding	5
Waterlinies	5
Bomvrije torens	6
 Bouwgeschiedenis Fort Asperen	 9
 Mobilisaties 1870, 1914-1918, 1939-1940	 13
Mobilisatie in 1870	13
Mobilisatie WOI, 1914-1918	14
Mobilisatie WOII, 1939-1940	15
 Een rondgang door het fort	 18
Begane grond	18
Eerste verdieping	20
Kelderverdieping	22
Buitenterrein	25
De Nissenhut, militaire golfplaathistorie	27
 Een nieuwe bestemming: KunstFort Asperen	 29

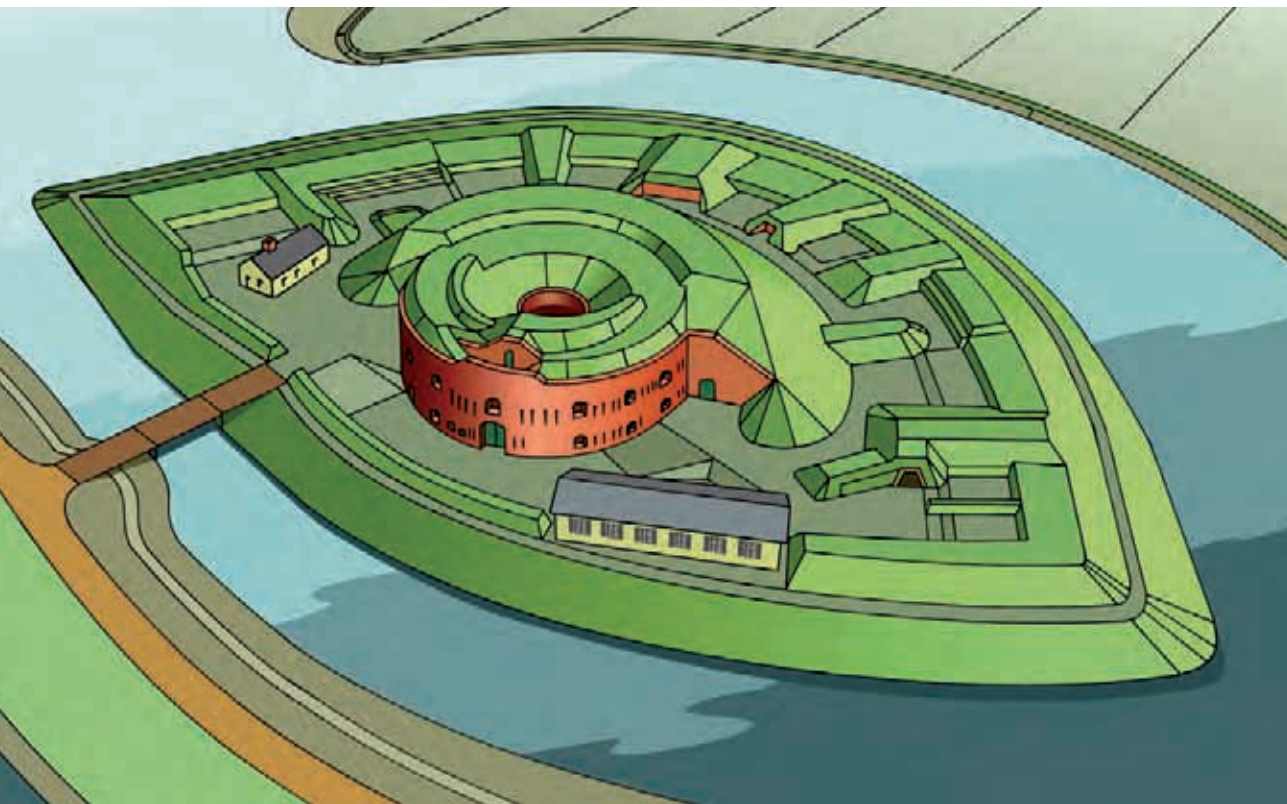
Fort Honswijk aan de Lek, ca. 1870. De bovenverdieping met kantelen is nog aanwezig. Op de voorgrond 28 kanons-
lopen en een kogelpark omgeven door palissaden.

Fort Asperen, ca. 1880, illustratie Lex Tempelman.

beter beheersbare – inundaties, waarbij een reeks nieuwe forten en inlaatsluizen een belangrijke rol speelde. Deze militaire en waterstaatkundige onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie werden gebouwd in de periode van 1816 tot 1881 en regelmatig verbeterd. Het Fort bAsperen en de bijzondere sluizen in de Linge maakten deel uit van dit 85 km lange hoofdverdedigingsstelsel, dat zich uitstreckte van Naarden en Muiden aan de Zuiderzee tot aan de Biesbosch bij Werkendam.

Bomvrije torens

Fort Asperen behoort tot de (nieuwe) reeks forten die halverwege de 19de eeuw werd voorzien van ronde bomvrije torens. Deze bomvrije torens werden in de Nieuwe Hollandse Waterlinie gebouwd tussen 1840 en 1860. 'Bomvrij' is een Napoleontische term en komt van het Franse

Plattegrond van de 'Memorie van Verdediging' van de Wapenplaats en het Fort bij Asperen, ca. 1880. Naast Fort en Wapenplaats liggen de inundatiesluizen. In de Linge liggen twee keersluizen (boven) om het water op te stuwen.

een verwarmingssysteem (met rookgaten en veegtunnels) van met hout en turf gestookte kachels. De verlichting bestond uit olielampen in nissen. De natuurlijke ventilatie vond plaats via een ingenieus stelsel van luchtkanalen. Druipkokers zorgden voor de afvoer van overtollig regenwater naar de cisterne of waterkelder. De drinkwatervoorziening bestond uit de opvang van regenwater, maar ook het Lingewater werd geput, maar dan was *filtreren gewenscht*. De wc's in de kelderverdieping mondden uit in de torengracht.

Nadat de naburige Frans-Duitse oorlog (1870-1871) had aangetoond dat de bestaande forten kwetsbaar bleken voor het nieuwe geschut, werd ook Fort Asperen aangepast. In 1879-1881

werden onder leiding van Kapitein-Ingenieur G. L. Kepper voor een bedrag van f 119.400,- allerlei verbeteringen aangebracht. De torengracht werd gedempt. Tegen de noord-oostzijde van de toren kwam een stevige aarden wal, een contrescarp van wel zes meter dik. In deze aanaarding bouwde men op de begane grond een stalling voor geschut, een zogenoemde remise. Onder deze kanonremise kwam een buskruit- en projectielenmagazijn met vulplaats en munitieliften. Vanuit de remise en het munitiemagazijn werden behalve het fort zelf ook diverse nabijgelegen kleinere versterkingen in de 'Positie Asperen' van munitie voorzien. Voorts werden een nieuwe houten fortwachterswoning en de artillerieloods, een schuilplaats en een nieuwe

takelarm boven in de koker zorgden voor takel-mogelijkheden voor geschut.

4 ♦ Wachtlokaal/keuken

De eerste ruimte links vanuit het poortvertrek was oorspronkelijk het officierswachtlokaal en later de keuken voor de manschappen. In de zijmuur zitten de gewerschietgaten ter flankering van het naastgelegen poortvertrek. De kanonschietgaten in de buitenmuur zijn later verbouwd tot raam. Een trap voert naar beneden, naar de kelderkeuken met bakoven. Een put met deksel diende voor de watervoorziening.

5 t/m 9 ♦ Logies

De volgende vijf kamers die met elkaar en met het ringvertrek in verbinding staan, boden logies aan de manschappen; ongeveer acht man per kamer. Voormalige gewerschietgaten wijzen naar beneden. Vroeger dienden ze voor de nabij-verdediging, ter flankering van de fortgracht. Na de verbouwing van 1880 vormden ze een luchtcirculatieverbinding met de achtergelegen kanonremise.

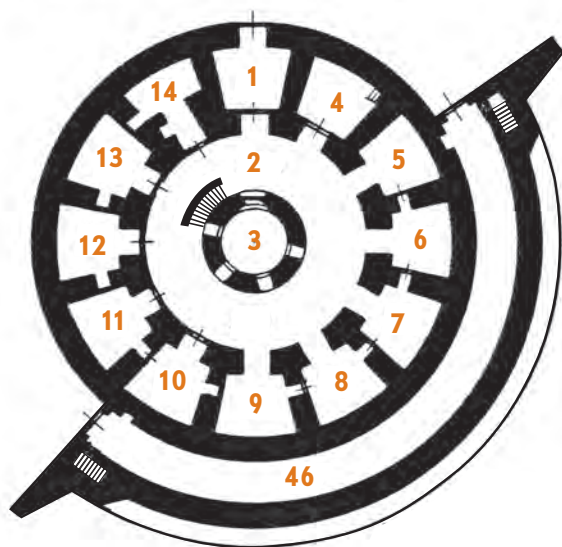
10 -11 ♦ Ziekenboeg

Na de logies volgt een kamer die diende als apotheek en een volgende die functioneerde als ziekenboeg.

12-13 ♦ Officieren

De voorlaatste twee kamers boden logies aan vier onderofficieren en aan officieren.

Begane grond

Centrale licht- en luchtkoker.

14 ♦ Fortcommandant

De fortcommandant had zijn logies direct naast het poortvertrek.

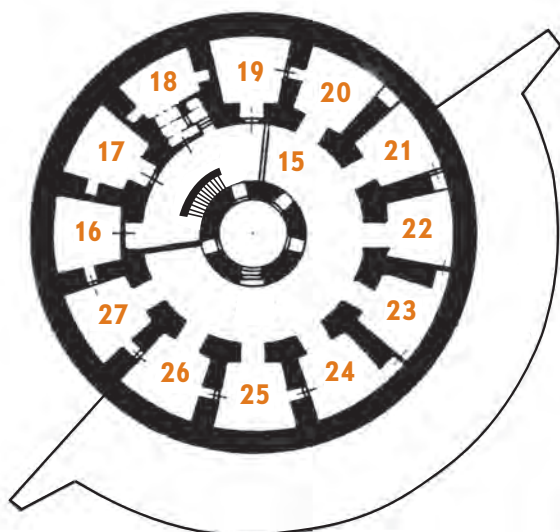

zitten staafhaken voor het ophangen van touw- gordijnen om scherven en projectielen buiten te houden. In het plafond zit een hijshaak om vuur- monden te takelen en een rookgat voor de afvoer van de hevige kruitdampen. In de muren links en rechts zitten haken voor plankdragers voor de opslag van uitrustingsstukken.

We dalen nu af naar de kelderverdieping.

Tekening mobilisatie (op de begane grond).

Eerste verdieping

Kelderverdieping

28 ♦ Ringvertrek

Weer komen we uit in een ringvertrek. Deze in de kelder diende oorspronkelijk als projectielenmagazijn.

29 ♦ Magazijn

De kamer direct naast de trap was het Genie- en Artilleriemagazijn. We gaan weer met de klok mee.

30 ♦ Arrestlokaal

De volgende kamer was de provoost of het arrest-lokaal. Hier bevinden zich nog de gemetselde kokers voor de gewichten van de oorspronkelijke, maar nu verdwenen ophaalbrug uit 1850.

31 ♦ Keuken

Dan volgt een eindje verder de keuken met de vervallen ovens en een stenen trap naar de begane grond.

Het fornuis in de keuken.

32 ♦ Regenbak

Tussen de provoost en de keuken is een afgesloten kamer, de zogenoemde cisterne of reinwaterkelder. Deze diende voor de opvang van regenwater voor de drinkwatervoorziening. In de ruimte erboven bevindt zich een putopening met deksel.

33 ♦ Magazijn

Na de keuken volgt het levensmiddelenmagazijn.

Privaat; poepdoos met deksel.

34 ♦ Privaten

Vervolgens komen we in het privaat waar men overigens niet zo privé zat. Buiten op de wallen bevonden zich ook latrines.

35 ♦ Projectielenmagazijn nr. 1

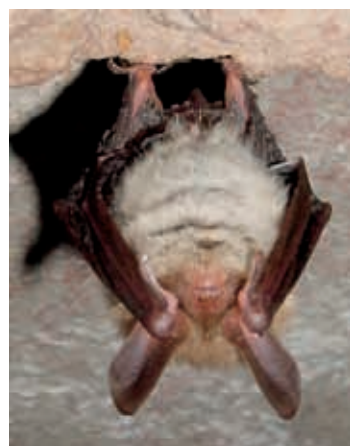
Het hoofdprojectielenmagazijn staat in verbinding met het daarachter gelegen projectienvulhok.

Gezicht op Fort Asperen vanaf de Lingesluis.

De bomvrije toren en de artillerieloods uit 1880, nu de Taveerne.

Grootoorvleermuis.

Een nieuwe bestemming: KunstFort Asperen

In 1981 werd door de dorpsgemeenschap van Acquoy op het terrein van het fort een serie van tien openluchtvoorstellingen gehouden van de 'Droom van een Zomernacht' van Shakespeare. Deze succesvolle onderneming trok duizenden bezoekers uit heel Nederland. Dit leidde ertoe dat het fort in 1984 werd opgenomen in de spraakmakende buitenkunstroute 'Beelden aan de Linge', ter gelegenheid van het vijfjarige bestaan van 'De Kijkschuur', de bekende expositieruimte van collectioneur mr. Piet Cleveringa in Acquoy. In 1986 ging het beheer van het Rijksmonument om cultuurhistorische en ecologische redenen opnieuw over in andere handen. Ditmaal in die van Staatsbosbeheer, dat zich daarbij bereid verklaarde het fortcomplex jaarlijks gedurende de zomermaanden ter beschikking te stellen aan de door Piet Cleveringa in het leven

geroepen Stichting Fort Asperen, inmiddels omgedoopt tot Stichting KunstFort Asperen.

Vanaf 1986 organiseert de Stichting bijna jaarlijks een programma voor culturele activiteiten en manifestaties, die voornamelijk zijn gewijd aan hedendaagse kunst, maar ook wel aan de geschiedenis van het fort en het landschap van de Linge. Buiten de zomermaanden is het fort niet voor het publiek toegankelijk. Dan huist er een beschermde kolonie vleermuizen, die er zijn winterslaap houdt. Het fort vormt een ideaal winterverblijf voor de baard-, water-, grootoor- en dwergvleermuizen, vanwege de duisternis, de constante lage temperatuur, de hoge luchtvochtigheid en weinig tocht. Daar vinden zij een oase van rust die voor ons verborgen gaat achter een massa van steen en klei.

Links • 2009 Retreat – KAPKAR / TFA-5W

Architectonische installatie van hout, door Frank Havermans.

Manifestaties Stichting KunstFort Asperen

1986 • letterlijk en figuurlijk was **Hollandse Waterlinie** met zijn spectaculaire lichtbeelden een historische tentoonstelling; en **Beelden in glas** was een presentatie in het kader van een internationaal glassymposium.

1987 • op uitnodiging van gastconservator Rudi Fuchs maakten 20 kunstenaars uit 12 landen een werk op het thema **Beelden en banieren**.

1988 • in **Theaterbeelden** stond de vormgeving van het moderne theater centraal. De multimediatproductie **Het Lingepanorama** van landschapsfotograaf Jaap Wiedema belichtte het natuurschoon in de omgeving van het Fort.

1989 • op het grensgebied van hedendaagse architectuur en beeldende kunst begaf zich de manifestatie **Architectuur en verbeelding**.

1986 Hollandse Waterlinie-tentoonstelling.

1991 ♦ was het jaar van de **Vleermuizen**; deze presentatie wekte alom veel aandacht en waardering voor de natuurlijke bewoners van Fort Asperen en hun verwanten.

1992 ♦ het project **Delta** van de Belgische kunstenaar/tentoonstellingsmaker Urbain Mulkers bleef om financiële redenen steken in een concept, maar resulteerde wel in een publicatie.

1993 ♦ het geluidsproject van het drietal muziekmagiërs Dick Raaijmakers, Horst Rickels en Walter Maioli **Fort Klank** bracht het fort letterlijk in trilling.

1994 ♦ kunstcritica Anna Tilroe was artistiek leider van de internationale installaties van **De lach van nr. 12**.

1995 ♦ toonde de ruimtelijke installaties van **Waterwerk**, over water en steden aan de rivier.

1997 ♦ wijdde Fort Asperen, gelegen onder de rook van glasstad Leerdam, aan de culturele betekenissen van **Het drinkglas**.

1986 Hollandse Waterlinie-tentoonstelling.

2006 Fort Asperen Ark, a Peter Greenaway Flood Warning

2009 Retreat – Een ruimtelijke installatie door UNStudio, Ben van Berkel en Caroline Bos, slingert zich door de toren.

Rechts ♦ De installatie in het ringvertrek.

Links ♦ Doorkijk naar Eroto-Production Multimedia installatie, 2009 door Jerszy Seymour.